

الگوی عینی جهاد تبیین در سیره مبارزه سیاسی- فرهنگی امام رضاع)

دوست، امین ودلسوز امت

■ محسن اخباری

دوران امامت حضرت علی بن موسی الرضاع) را باید یکی از دشوارترین و در عین حال حساس‌ترین دوره‌های حیات امامت اهل بیت(ع) و به تعبیر مقام معظم رهبری حیات انissan ۲۵۰ ساله دانست، آنگونه‌که آن حضرت در مدت زمان قریب به ۲۰ سال امامت خود «تأثیری که در واقعیت دنیای اسلام گذاشت و به گسترش و عمقی که به معنای حقیقی اسلام و پیوستن به اهل بیت (ع) و آشنا شدن با مکتب این بزرگواران انجامید، یک داستان عجیبی است، یک در یای عمیقی است.» (دیدار فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ۱۳۹۲/۶/۲۶) بنابراین تحلیل و تبیین شیوه عملی و سبیره رفتاری امام رضاع) در عرصه مبارزه در دورانی که دشمن با تمام توان از ابزارهای قدرتی که داشت، استفاده می کرد تا روایتی دیگر از حقیقت و حقانیت اسلام و اهل بیت عصمت و طهارت و حتی در موجه و مشروع ساختن حکمرانی خود بهره برد، الگویی برای جهادگران جهاد تبیین در عصر حاضر ترسیم می کند که کاربردی و مؤثر است.

■ شیوه خاص مبارزه فرهنگی و معنوی در عصر اختناق

طبق نقل مورخان، حضرت اسام رضاع) در سن ۳۵سالگی به امامت رسیدند و به مدت ۲۰ سال تا زمان شهادتش، عهده‌دار این منصب بودند. این مدت امامت، معاصر با خلافت سه خلیفه عباسی بود؛ ۱۰ سال با معاصر با خلافت هارون الرشید، پنج سال معاصر با خلافت محمدامین و پنج سال آخر نیز هم عصر با خلافت عبدالله المأمون بود. امام تا آغاز خلافت مأمون در زادگاه خود در شهر مقدس مدینه اقامت داشت، ولی مأمون پس از رسیدن به حکومت، حضرت را به خراسان فراخواند و آن حضرت سال‌های پایانی عمر خویش را در خراسان سپری کردند.(مهدی پیشوایی، سیره پیشوایان، ص ۴۶۸)

امام رضاع) در این مدت هر چند کوتاه امامت در هر یک از این سه دوره، به مقتضی مسئولیت خطیر امامت، با اوضاع و احوالی پیچیده خلافت آن روز که خلفای عباسی با سیاست و تزویر خاصی که داشتند و به نام اسلام بر مردم حکومت می‌کردند و با وجود نابسامانی‌های زیادی که از جهات مختلف در زندگی اجتماعی مردم وجود داشت، آن امام همام وظایف دنیای امامت خود را در جهت ابلاغ شریعت و احکام اسلام انجام می دادند. به همین دلیل دوران امامت امام رضاع) و سیره خاص مبارزاتی ایشان، همان طور که مقام معظم رهبری می فریاند از لحاظ تأثری و بیاب و گفتار عمده دنیای اسلام گذاشت و به گسترش و عمقی که به معنای حقیقی اسلام و پیوستن به اهل بیت(ع) و آشنا شدن با مکتب ایشان بخشیدند، قابل تأمل و درس آموز برای دوران کنونی ما از جهت نوع شیوه مبارزاتی که مبتنی بر اقدام فرهنگی و معنوی و نیز مداومت بر آن طی مدت طولانی است، می‌باشد.

آن حضرت در طول امامت خود شیوه خاص مبارزاتی که مبتنی بر آموزش و تعلیم معانی اسلامی با حسن رفتار اخلاقی و بیاب و گفتار مبنای معنوی بود را در دستور کار خود قرار دادند تا از این طریق بتوانند جامعه اسلامی را با وجود امام معصوم بر تکلف قبضی وجودی او و تعلیم ناب اسلامی که تنها از سر چشمه «امامت» قابل جوشش بود؛ آشنا نمایند تا از این طریق بتوانند اسلام راستین و آموزه‌های آن را ترویج دهند و زمینه

مناسبی برای پذیرش معارف حقه اسلامی فراهم گردد و ادعاهای باطلی که به اسم دین از سوی دستگاه حکومت و فرقه‌های انحرافی در حال گسترش بود، محو شود. با نگاهی به شرایط اجتماعی و فرهنگی این زمان می‌توان فهمید که در این‌ دوران در اثر این شیوه مبارزاتی آن حضرت و حرکت عظیمی که ایشان در جامعه پهناور اسلامی آن دوران ایجاد کردند، تفکر ولایت اهل بیت و پیوستگی به خاندان پیغمبر آن چنان گسترشید در دنیای اسلام پیدا کرد که دستگاه ظلم و دیکتاتوری بنی عباس از مواجهه با آن عاجز شد. به تعبیر مقام معظم رهبری، در اثر این شیوه رفتاری و مبارزاتی حضرت در دوران امامت، شاهد آن هستیم که محبت اهل‌بیت(ع) «همه‌گیر شده است، حضور آنها و وجود آنها در جامعه اسلامی به اعماق دل‌های مردم نفوذ پیدا کرده است. اینکه شما می‌بینید آموزگاره‌های بزرگوار بلند شدند، راه افتادند، آمدند اینجا، غیر از جنبه عزا و غمناک قضیه که شهادت اینها در بین راه است، یک جنبه مثبت و پر معنا دارد؛ معنای این، در خواست مردم، تقاضای مردم، زمینه پذیرش و قبول مردم نسبت به اهل بیت است. این یعنی یک کار عمیقاً فرهنگی و معنوی و یک کار بزرگ اعتقادی.» (بیانات در دیدار فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۹۲/۶/۲۶)

■ الگوسازی در عرصه جهاد تبیین با عینیت‌بخشی به ارزش‌های متعالی اخلاقی
آن حضرت در دوران امامت با عمل به آموزه‌های اخلاقی دین اسلام و رفتار و سلوک معنوی خود که شایسته مقام امامت بود و مردم آن زمان تنها آن را از سیره نبوی و امامان معصوم شنیده و خلاف آن را در رفتار حاکمان و ازبایان قدرت دیده بودند، ابعاد معنوی و اخلاقی دین اسلام را که در مقام امامت متجلی می‌شد بار دیگر

زندگی کردند و در تقابل با رفتار غیردینی حاکمان و جنگ روایت‌هایی که در راستای توجیه افعال و اعمال غیردینی خود دنبال می کردند، مقابل نظر عموم قرار دادند. نقل‌های مختلفی که از این رفتار اخلاقی و معنوی امام رضاع) نقل شده، گویای این موضوع است.
به عنوان نمونه از ابراهیم بن عباس نقل است: «هرگز ندیدم حضرت رضاع) کسی را با سخن خویش بیازارد و ندیدم هرگز سخن کسی را قطع کند و می‌گذاشت تا حرف او تمام شود. هرگز حاجت کسی را در صورتی که قدرت بر آوردن آن را داشت رد نمی کرد. هرگز نزد کسی سخن درشتی به خادمان خود نگوید، هرگز ندیدم آب دهان بر زمین بیندازد و همین‌طور ندیدم با صدای قهقهه بخندد، بلکه تبسم می کرد. زمانی که به اندرون خانه می‌رفت و سفره می‌انداختند تمام خدمتگزاران حتی دربان را بر آن می‌نشاند. آن حضرت شب‌ها را در شب‌های تاریک بود، بنابراین هر کس ادعا کند که تا صبح بیدار بود، روزه بسیاری می‌گرفت، هرگز سه روز روزه در ماه از آن حضرت ترک نمی‌شد، آن حضرت در پنهانی نیکی و تصدق بر فقرا بسیار داشت و بیشتر آن در شب‌های تاریک بود، بنابراین هر کس ادعا کند که پنهانی نیکی و تصدق بر فقرا بسیار داشت و بیشتر آن روزی در بین راه سفرد غذا گسترند، آن بزرگوار تمام خادمان و غلامان از سفید و سیاه را بر سر سفره جمع کرد. من گفتم فدای شما شوم، بهتر بود که برای اینان سفرای جداگانه می‌انداختند! آن حضرت فرمود: تنگ مرو، همانا خدای ما یکی است، مادر و پدر همه یکی است و پاداش به اعمال است.» (کافی، ج ۴، ص ۲۳)

در خصوص تواضع بی اندازه آن حضرت نیز نقل است که شخصی به قصد دیدار امام رضاع) مسیر طولانی را طی کرد، صبح زود به مقصد رسید. با خود گفت به حمام بروم و غبار سفیر از تن بشویم و پاک و مطهر به زیارت امام بروم. لحظاتی آنجا درنگ کرد. شخصی آنجا بود. از او خواست در شستن بدن به او کمک کند. بعضی از مردم که وارد حمام می‌شدند، احترام عجیبی به او می‌نهادند و اظهار ارادت و ادب می نمودند. مرد مسافر اندک‌اندک امام را شناخت و به سرعت کتف کشید و به‌شدت شرمند شد و عذرخواهی کرد، اما امام رضا به او دلداری دادند و همچنان مشغول کار خود شدند و فرمودند: «شما این همه راه را با پای پیاده برای زیارت ما آمدی، من هم اینجا منتظرت بودم!» (در رواق نور، ص ۲۷)

این شیوه رفتاری از امام بزرگوار بود که باعث شد محبت و عشق مردم به وجود ایشان بیشتر و بیشتر شود؛ چنانکه نمونه بارز این ارادت و شقی و علاقه در مسیر سفر ایشان در شهر نیشابور تجلی کرد که مورخان نوشته‌اند عده می‌شماری برای نوشستن حدیث از آن حضرت خواستند که حدیثی بفرامایند و آن بزرگوار حدیث «لسلسله الذهب» را که مضمون آن توحید، یعنی دعوت تمامی انبیا از آدم تا خاتم است فرمودند و سپس با عبارت «تا آن‌ام شروطها» آن را ختم به ولایت و امامت کردند.

آن حضرت در دوران امامت با عمل به آموزه‌های اخلاقی دین اسلام و رفتار و سلوک معنوی خود که شایسته مقام امامت بود و مردم آن زمان تنها آن را از سبیره نبوی و امامان معصوم شنیده و خلاف آن را در رفتار حاکمان و اربابان قدرت دیده بودند، ابعاد معنوی و اخلاقی دین اسلام را که در مقام امامت متجلی می‌شد بار دیگر زنده کردند و در تقابل با رفتار غیردینی حاکمان و جنگ روایت‌هایی که در راستای توجیه افعال و اعمال غیردینی خود دنبال می کردند، مقابل نظر عموم قرار دادند. آن حضرت با تعالیم مختلفی که از آموزه‌ها و تعالیم اصیل اسلامی و حقوق و وظایف مسلمانان در دین بیان می نمودند، سبیک زندگی اسلامی و دینی را به جوامع معرفی کردند؛ سبکی از زندگی که انسان مؤمن با عمل به آن به سعادت دنیوی و اخروی می‌رسد و اثرات آن را در زندگی فردی و اجتماعی خود

■ تبیین سبک زندگی اصیل اسلامی

آن حضرت با تعالیم مختلفی که از آموزه‌ها و تعالیم اصیل اسلامی و حقوق و وظایف مسلمانان در دین بیان می نمودند، سبک زندگی اسلامی و دینی را به جوامع معرفی کردند؛ سبکی از زندگی که انسان مؤمن با عمل به آن به سعادت دنیوی و اخروی می‌رسد و اثرات آن را در زندگی فردی و اجتماعی خود

احساس می کند.
در این زمینه حضرت امام رضاع) تعلیمی را در خصوص حفظ حقوق برادران دینی و تکریم شخصیت و مقام آنان سفارش نموده‌اند. به‌عنوان نمونه آن حضرت در این باره می‌فرمایند: «از حقوقی که هر مؤمن نسبت به برادر دینی خود دارد، این است که از صمیم قلب او را دوست بدارد و از نظر مالی به او کمک و مواسات نماید و اگر کسی به او ظلم کرد، او را یاری کند. شخص باایمان هرگز به برادر دینی خود ستم نمی‌کند، او را قریب نمی‌دهد، به او خیانت نمی‌کند، غیبت او را روا نمی‌دارد و به او دروغ نمی‌گوید. کسی که بر برادر دینی خود لباسی هدیه دهد خداوند از لباس‌های بهشتی به او خواهد داد و کسی که برای رضای خدا به آنها قرض بدهد در پیشگاه خدا ثواب صدقه خواهد داشت. هر کسی اندوه برادر دینی خود را بر طرف سازد خداوند غمی از غم‌های آخرتش را خواهد زد.» (بحارالانوار، ج ۱۴، ص ۲۳۲)

مسیر سفر ایشان در شهر نیشابور تجلی کرد که مورخان نوشته‌اند عده می‌شماری برای نوشستن حدیث از آن حضرت خواستند که حدیثی بفرامایند و آن بزرگوار حدیث «لسلسله الذهب» را که مضمون آن توحید، یعنی دعوت تمامی انبیا از آدم تا خاتم است فرمودند و سپس با عبارت «تا آن‌ام شروطها» آن را ختم به ولایت و امامت کردند.

■ معرفی جایگاه متعالی علمی و اجتماعی امام امت به جامعه اسلامی و ضرورت پیروی از آن
از جمله اقدامات مؤثر حضرت رضاع) شناساندن حقیقت امامت و تبیین نیازمندی جامعه به‌وجود

مقدس علمی و معنوی او برای جامعه مسلمان است. ایشان در برهه‌های مختلف امامت با اقدامات مختلفی همچون مناظره و نیز در توصیه‌ها و بیانات خود، همواره ابعاد مختلفی از امامت خویش و ثمرات وجودی آن برای جامعه اسلامی را بازنمایی می‌فرمودند تا مسیر هدایت الهی از ضلالت و نیستی متمایز شده و حیات انسانی به سر منزل مقصود رهنمون شود؛ مسیری که در عصر حاضر نیز ضرورت تبیین دارد.

آن حضرت در توصیف جایگاه امام معصوم و مقام والا و ملکوتی او به شیعیان خود درس معرفت و امام‌شناسی را آموختند؛ چنانکه در این باره می‌فرمایند: «امامت منزلتش بالاتر، شأنش بزرگ‌تر، مقامش عالی‌تر، مرتبه‌اش بلندتر و رفایش عمیق‌تر از آن است که عقل‌ها به آن برسد و اندیشه‌ها آن را دریابند. امام همانند خورشید فروزانی است که خود در کرانه افق و دراز دسترس و چشم‌انداز است و نورش سراسر هستی را فراگرفته است.

امام همان ماه تابان چراغ فروزان، نور درخشان و ستاره رهنما در ظلمت شب‌ها برای رهگذر، شهرها و کوی‌ها و گرداب بحر تلاطم دریاهاست.» (در حریم طوس، ص ۲۲۴)

علاوه بر این در عرصه مبارزه با دستگاه تبلیغاتی مأمون که سعی داشت مقام علمی و معنوی امامت را با ترتیب دادن جلسات مناظره دچار خدشه کند، امام رضاع) از این فرصت برای شناساندن جایگاه علمی خود به همگان بهترین بهره را بردند. امام(ع) در این جلسات با هر یک از دانشمندان، با زبان خود و از کتاب خود آنان، برطلان نظریه آنها و حقانیت اسلام و صداقت حضرت رسول اکرم(ص) استدلال نمود. تا آنجا که همگان در برابر حضرت سر تعظیم فرو آورده، برطلان نظریه خویش و صحت سخنان امام رضاع) اعتراف نمودند و بعضی همانند عمران صائبه که مشرک و در علم کلام و فن خطابه متبحر و متخصص بود به حقانیت اسلام اعتراف می‌کردند و در همان مجلس اسلام می‌آوردند. (در حریم طوس، ص ۲۰۶)

همچنین در زمینه پاسخ به شبهات در مسئله امامت، آن حضرت اقدامات اساسی انجام دادند که گویای علم نامحدود ایشان بود. در این زمینه محمد بن عیسی یقطینی اظهار داشته است: «وقتی مردم، در مسئله امامت امام رضاع) اختلاف پیدا کردند من که مسئول جمع‌آوری پرسش‌های مردم و پاسخ‌های آن حضرت بودم، ۱۵ هزار مسئله گرد آوردم که از حضرت سؤال شده بود و وی به تک تک آنها پاسخ فرموده بودند.»

(سرچشمه‌های نور امام رضاع)، ص ۹۲)
این مرتبه علمی به اندازه‌ای شهرت یافت که لقب «عالم آل محمد(ص)» را بر ایشان نهادند. چنانکه ابراهیم بن عباس در رابطه با گسترذگی علم امام رضاع) نقل می‌کند: «هرگز ندیدم از امام رضاع) چیزی را بپرسند که آن حضرت نداند و عالم‌تر از او نسبت به زمان خودش نندیم، مأمون همواره آن حضرت را با سؤال‌های مختلف امتحان می‌کرد و آن بزرگوار جواب می‌فرمود، در عین اینکه جواب‌های آن حضرت بر گرفته از قرآن بود، قرآن را در هر سه روز یکبار ختم می‌کرد و می‌فرمود: اگر بخواهم کمتر از سه روز یک ختم قرآن بخوانم، می‌توانم، لکن به اینکه چه وقت و درباره چه چیز نازل شده است، کنم و اینکه چه وقت و درباره چه چیز نازل شده است، لذا قرآن را در سه روز ختم می‌کنم.» (بحارالانوار، ج ۴۱۶، ص ۹۰)

پیام زندگی حضرت علی‌بن‌موسی‌الرضا(ع)

مقام معظم رهبری:

«پیام زندگی علی‌بن‌موسی‌الرضاع) چیست؟ ما که نباید فقط به مرقد امام علی‌بن‌موسی‌الرضا اظهار ارادت کنیم؛ او امام ماست، زندگی او برای ما درس است، از زندگی او باید درس بگیریم؛ زندگی او برای ما پیامی دارد، آن پیام چیست؟ من آن پیام را در یک کلمه خلاصه می‌کنم. بنیاد پیام زندگی پرماجرایی علی‌بن‌موسی‌الرضا علیه‌الصلوه والسلام به ما عبارت است: از مبارزه دائمی خستگی‌ناپذیر.»

بیانات در جمع مردم مشهد در آستان مقدس رضوی ۱۳۶۳/۹/۳

■ امام رضا (ع) می‌فرماید:

إِجْتَهِدُوا أَنْ يَكُونَ زَمَانُكُمْ أَرْبَعِ سَاعَاتٍ: سَاعَةً مِنْهُ لِمَاجَاهَةِ اللَّهِ وَ سَاعَةً لِأَمْرِ الْمَعَاشِ وَ سَاعَةً لِمَعَاشِرَةِ الْإِخْوَانِ وَ الثَّقَاتِ وَ الَّذِينَ يَعْزُونَ بِعِزَّتِكُمْ وَ يَخْلَصُونَ لَكُمْ فِي الْبَاطِنِ وَ سَاعَةً تَحْلُونَ فِيهَا لِلنَّايِكِمْ وَ هَذِهِ السَّاعَةُ تَقْدُرُونَ عَلَى الثَّلَاثِ سَاعَاتٍ؛

بکوشید که زمانتان را به چهار بخش تقسیم کنید:

۱- زمانی برای مناجات با خدا ۲- زمانی برای تأمین معاش [کسب روزی حلال] ۳- زمانی برای معاشرت با برادران و معتمدانی که عیب‌هایتان را به شما می‌شناسند و در دل شما را دوست دارند. ۴- و ساعتی برای کسب لذت‌های حلال. با بخش چهارم انجام دادن سه بخش دیگر را به دست می‌آورد.

منبع: فقه‌الرضا علیه‌السلام، ص ۳۲۷

۲۱

۲۲

۲۳

۲۴

۲۵

۲۶